

Asia: VN/26633/2024

Lausuntopyyntö perustuslain 10 §:n tarkistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Mietinnössä ehdotetaan, että perustuslain 10 §:n 2 momentissa säädettäisiin yleisesti kaiken luottamuksellisen viestin salaisuuden loukkaamattomuudesta. Nimenomaiset viittaukset kirjeen ja puhelun luottamuksellisuuteen poistettaisiin säännöstekstistä.

Pidätkö kyseistä muutosta perusteltuna? Miten arvioitte ehdotettua säännöstekstiä ja sen perusteluja?

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry suhtautuu esitysluonnokseen ja siinä ehdotettuihin muutoksiin rakentavasti. Mietintö sisältää osia, joihin Demla suhtautuu kriittisesti, mutta mietintö sisältää myös kannatettavia näkökulmia. Demla katsoo, että mietintö on hyvä keskustelunavaus asiassa, mutta muutosten tekeminen vaatii lisävalmistelua ja vaikutustenarviointia.

Demla katsoo, että luottamuksellisen viestin suoja ansaitsee edelleen korostetun perustuslain suojan suhteessa erilaisiin tiedustelutoimiin. Valmistelussa tulee varmistaa, että mahdolliset muutokset eivät merkitse heikennyksiä yksityisyyden suojaan ja luottamuksellisuuden suojaan.

Pykälän tekstimuoto tulee lakivalmistelussa valmistella huolella, jotta sanamuoto ottaa huomioon teknologisen kehityksen. Varsinkin kirjeen tilalle on tullut iso määrä erilaisia elektronisessa muodossa toimitettavia viestejä, joilla yhteiskunnassa toimitetaan luottamuksellisia viestejä. Pykälän sanamuoto tulee valmistella siten, että luottamuksellisuuden ala ei kavennu.

2. Perustuslain 10 §:n 3 ja 4 momentteihin lisättäisiin rajoitusperuste, joka mahdollistaisi kotirauhan suojan ja luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan rajoittamisen tiedon hankkimiseksi yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vakavasti uhkaavan vakavan rikollisuuden torjumiseksi (ns. uhkaperusteinen rikostiedustelu).

Pidätkö kyseistä muutosta perusteltuna? Miten arvioitte ehdotettua säännöstekstiä ja sen perusteluja?

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry ei pidä ehdotusta tarpeellisena tai hyväksyttävänä. Kotirauha ja sen piirissä olevat tilat ansaitsevat edelleen korotetun perustuslainsuojan suhteessa tiedustelutoimivaltuuksiin.

Esitysluonnoksen ehdotuksen uhkaperusteisen rikostiedustelun mahdollistamisesta ja kotirauhan suojan rajoittamisesta ovat perusoikeuksien näkökulmasta merkittäviä rajoituksia kansalaisten perusoikeuksien ydinalueelle kuuluviin oikeuksiin, kotirauhaan ja luottamuksellisen viestin suojaan. Ehdotukset ovat periaatteelliselta kannalta merkittäviä ja edellyttävät painavia perusteita ja huolellista valmistelua, laajoja vaikutusarviointeja ja erityisen huolellista sääntelyä. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry pitää vaikutusarviointeja puutteellisena ja mietintöä ja sen ehdotuksia osin huonosti valmisteltuna.

Uhkaperusteinen rikostiedustelu on suomalaisessa lainsäädännössä uusi käsite, joka laajentaa merkittävällä tavalla poliisin ja tiedusteluviranomaisten toimivaltuuksia. Mietinnössä ei oteta riittävän konkreettisesti kantaa siihen, mitä tarkoitetaan vakavasti uhkaavalla vakavalla rikollisuudella. Esitetyn tausta-aineiston ja perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön perusteella kyse on varsin laajasta ja täsmentymättömästä määritelmästä, joka saisi ilmeisesti sisältönsä vasta konkreettisten lakiesitysten arvioinnin yhteydessä. Demla suhtautuu esitykseen tältä osin kriittisesti ja katsoo, että esitys edellyttää huolellista jatkovalmistelua, jotta sääntelyn täsmällisyys ja tarkkarajaisuus ja toisaalta hyväksyttävyyys ja suhteellisuus voidaan turvata.

Demla ry kiinnittää huomiota siihen, että mietinnön mukaan työryhmä arvioi mahdollisuuksia muotoilla kotirauhan suojaa koskeva rajoitusperuste suppeammaksi kuin luottamuksellisen viestin salaisuutta koskeva rajoitusperuste, mutta ehdotettuun ratkaisuun päädyttiin, jotta säännösten tulkintakäytäntö muodostuisi mahdollisimman yhdenmukaiseksi. Toisin sanoen työryhmä vaikuttaa esittävän teknisistä ja säädöksen koherenssiin liittyvistä syistä laajempaa puuttumista perustuslaissa turvattuun kotirauhaan, kuin mitä se itse pitää välttämättömänä. Tällaiset seikat eivät ole riittäviä syitä puuttua perusoikeuksiin eikä niitä voida hyväksyä.

Työryhmä ei ole arvioinut muutoksia lainkaan perustuslaissa turvatun yhdenvertaisuuden näkökulmasta (PL 6 §), vaikka sekä Suomesta että ulkomailta on mittavissa määrin esimerkkejä ”uhkaperusteisen” rikostiedustelun kohdistumisesta usein uskonnollisiin, etnisiin tai kansallisiin vähemmistöryhmiin. Helsingin poliisi on esimerkiksi saanut moitteita yksinomaan romaneihin kohdistuneesta, laittomasta Kuri1- operaatiosta. Mietinnössä ei avata, mitä perusteita uskottava uhkaepäily tuekseen tarvitsee, mikä aiheuttaa ongelmia, mikäli lainsäädäntö myöhemmin mahdollistaa tällä perusteella rikostiedustelun ilman konkreettista rikosepäilyä.

Esitystä ei ylipäätään ole arvioitu suhteessa muihin perusoikeuksiin, joiden käyttämiseen laajennetuilla rikostiedusteluvaltuuksilla voi olla vaikutusta, kuten yhdistymis- ja kokoontumisvapauteen. Esimerkiksi ympäristöaktivistiliikkeet ovat sellaisia, että niiden piirissä joillakin henkilöillä on valmius kansalaistottelemattomuuteen, kun taas ehdotettu perustuslain

muutos on omiaan mahdollistamaan tiedustelun laajentamisen myös sellaisiin yksilöihin ja ryhmittymiin ja toimintaan, johon ei kuulu rikoslain rikkominen. Demla pitää huolestuttavana julkisuuteen tulleita tietoja siitä, että poliisi on jo nykyisellään kohdistanut joihinkin aktivistiryhmittymien jäseniin perusoikeuksien kannalta varsin ongelmallisia toimenpiteitä.

Ehdotusta perustellaan jossain määrin ilmiöllä, joihin on mahdollista puuttua jo nykyisen perusoikeussäätelyn puitteissa kohdentamalla resursseja tarkoituksenmukaisella tavalla. Esimerkiksi tarvetta puuttua radikalisoitumisvaarassa olevien henkilöiden uhkaperusteiseen valvontaan, ns. uhkaperusteisen tiedusteluun ei ole arvioitu suhteessa poliisin nykyisiin yleistoimivaltuuksiin tai lastensuojelun toimivaltuuksiin. Tältä osin julkisuudessa käydään myös paljon keskustelua ns. jengiytymisestä eli erityisesti nuorten liittymisestä järjestäytyneen rikollisuuden ryhmittymiin.

Viranomaisiin kohdistuvat uhkaukset ja korruptio taas ovat rikoksia, jotka luonteensa vuoksi tulevat jo lähtökohtaisesti viranomaisten tietoon vaikka perusoikeuksien suoja pysyttäisiin nykyisellä tasollaan.

Demla ry suhtautuu lähtökohtaisesti epäillen viranomaisten toimivaltuuksien lisäämisen ja kansalaisten perusoikeussuojan heikentämisen perusteluun viranomaisvastaisuuden lisääntymisellä, sillä ympärillämme on varoittavia esimerkkejä vastaavasta vallan keskittämisestä viranomaisille. Siltä osin kun tarve on estää viranomaisiin kohdistuva väkivalta, huomautamme, että esimerkiksi vakavan henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu on jo kriminalisoitu, ja siihen voidaan puuttua nykyisin toimivaltuuksin. Samoin perustuslakivaliokunnan sinänsä ongelmallisen laajentavan tulkinnan myötä myös muihin konkreettisiin vakaviin rikoksiin voidaan puuttua ennen kuin yksilöity rikos tapahtuu, riippumatta siitä, kehen aiottu rikos kohdistuisi.

Mietinnössä ei ole riittävän konkreettisesti esitetty edes esimerkin tasolla, miten poliisi- ja turvallisuusviranomaiset tulisivat myöhemmässä vaiheessa säädettävillä lainsäädännöllisillä keinoilla puuttumaan perusvapauksien ja oikeuksien käyttämiseen ja mikä olisi perusoikeus rajoitusten konkreettinen hyöty suhteessa niiden painavaan merkitykseen demokraattisessa oikeusvaltiossa.

Lopuksi Demla ry edellyttää, että mikäli työryhmämietintö etenee eduskunnan käsiteltäväksi, perustuslakivaliokunta mietintövaliokuntana hyväksyy mietinnössä ehdotetut muutokset perustuslakiin, valiokunnan on samalla otettava kantaa oikeusturvatakeista, joita myöhemmältä aineelliselta tiedustelua koskevalta lainsäädännöltä edellytetään, jotta se voidaan säätää rajoituslausekkeen nojalla tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

3. Mietinnössä ehdotetaan tiedustelutoimivaltuuksien käyttämisen mahdollistamista kotirauhan suojaamissa tiloissa. Perustuslain 10 §:n 3 momenttiin lisättäisiin nykyistä 4 momenttia vastaava rajoitusperuste, joka mahdollistaisi kotirauhan suojan rajoittamisen tiedon hankkimiseksi sotilaallisesta

toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta.

Pidätkö kyseistä muutosta perusteluna? Miten arvioitte ehdotettua säännöstekstiä ja sen perusteluja?

Ei lausuttavaa.

4. Mietinnössä ehdotetaan perustuslain 10 §:n 3 ja 4 momenttien sanamuotojen muuttamista vastaamaan perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä tapahtunutta kehitystä. Molemmissa momenteissa käytettäisiin ilmaisua ”rikosten estämiseksi ja selvittämiseksi”.

Pidätkö kyseistä muutosta perusteltuna? Miten arvioitte ehdotettua säännöstekstiä ja sen perusteluja?

Perustuslakivaliokunta on omassa tulkintakäytännössään laajentanut semanttisesti selvää ilmaisua ”rikosten selvittämiseksi”, koskemaan myös rikoksen estämistä. Perustelu, jonka mukaan perustuslain säännöstä on täsmennettävä vastaamaan perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntöä on nurinkurinen. Valiokunnan olisi laajentavan tulkinnan sijaan tullut esittää rikosten estämistä koskevien toimivaltuuksien säätämistä perustuslain säätämisyjärjestyksessä. Laajentava tulkinta ei ole riittävä peruste avata perustuslakia tavalla, joka kaventaisi yksityiselämän, kotirauhan ja viestintäsalaisuuden suoja.

Demla kummeksuu perustuslakivaliokunnan näkemystä, jonka mukaan on pidettävä huolta siitä, että perustuslaki antaa oikean kuvan valtiollisen vallankäytön järjestelmästä ja yksilön oikeusaseman perusteista. Oikeammin perustuslakivaliokunnan on pidettävä huolta siitä, että valtiollisen vallankäytön järjestelmä ja yksilön oikeusaseman perusteet vastaavat perustuslakia.

Siltä osin kuin perustuslain 10 §:n 3 ja 4 momenttien sanamuodot kuitenkin muutettaisiin muotoon ”rikosten estämiseksi ja selvittämiseksi”, olisi rikosten estämisen sijaan määriteltävä tarkemmin, mitä estämisellä tarkoitetaan konkreettisesti ja mitä konkreettista selvitystä uhasta tarvittaisiin uhkaperusteisen rikostiedustelun oikeuttamiseen. Muuten on vaarana, että perustuslain jo nykyisin heikentyneessä ennakkolisessä konrtollissa termille ”estäminen” annetaan edelleen merkityksiä, jotka kaventavat ennakoimattomassa määrin kansalaisten perusoikeuksien suoja.

Jatkovalmistelussa esityksen vaikutusarviointeja tulee laajentaa ja perusteluita tarkentaa. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry pitää mietintöä epäonnistuneena, huonosti perusteltuna ja sen vaikutusarviointeja puutteellisina. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry suhtautuu mietintöön ja sen sisältäviin ehdotuksiin kriittisesti ja haluaa ilmaista huolensa kansalaisten perusoikeussuojan heikentymisestä perusteettomasti. Emme kannata mietinnössä ehdotettuja muutoksia perustuslain 10 §:n sanamuotoon emmekä laajennuksia poliisin ja tiedusteluviranomaisten toimivaltuuksiin. Mietinnön mukainen edotus heikentäisi kansalaisten perusoikeussuojaa perusoikeuksien ydinalueella eikä Demla ry pidä tätä hyväksyttävänä.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry haluaa esittää vakavan huolensa liittyen hallituksen oikeusvaltiota ja kansalaisten perusoikeuksia heikentävistä toimista. Lopuksi Demla ry edellyttää että mikäli työryhmämietintö etenee eduskunnan käsiteltäväksi, perustuslakivaliokunta

mietintövaliokuntana hyväksyy mietinnössä ehdotetut muutokset perustuslakiin, valiokunnan on samalla otettava kantaa oikeusturvatakeista, joita myöhemmältä aineelliselta tiedustelua koskevalta lainsäädännöltä edellytetään, jotta se voidaan säätää rajoituslausekkeen nojalla tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

5. Pidätkö perusteltuina mietinnön liitteessä esitettyä arviointia ja johtopäätöksiä kotirauhan suojan rajoittamista koskevan lakivaruksen ja Euroopan unionin lainsäädännön suhteesta?

Ei lausuttavaa.

6. Muut huomionne työryhmän mietinnöstä

-

Levoniemi Maarit
Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry